

Eugeniikan ja rotuhygienian tausta ja seuraukset

■ Marjatta Hietala

Huoli tulevien sukupolvien laadusta synnytti eugeniikan eli rotuhygienian. Rotuhygienian synty liittyy degeneraation pelkoon eli siihen, että uskotaan huonojen ominaisuuksien periytyvän tuleville sukupolville. Biologisen determinismin mukaisesti ajateltiin, että kaikki ihmisen ominaisuudet ovat johdettavissa hänen perimästään.

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa huolta aiheutti rikollisuuden, alkoholismin ja mielisairauksien määrän kasvu erityisesti ”alempien yhteiskuntaluokkien” keskuudessa kaupungistumisen edetessä. Pelkoa ihmiskunnan rappeutumisesta voidaan verrata tämänhetkiseen huoleen ilmaston lämpenemisestä ja ympäristön saastumisesta.

Eugeniikan tai rotuhygienian keinot

Eugeniikalla eli rotuhygienialla on monta juurta. Eugeniikan isänä pidetään englantilaista antropologia ja tilastotieteilijää Francis Galtonia (1822–1911). Hänen mukaansa eugeniikalla tarkoitetaan niitä yhteiskunnan valvottavissa olevia toimenpiteitä, joilla voidaan parantaa tulevien sukupolvien rodullisia ominaisuuksia. Termi pohjautuu kreikan sanoihin *eu* (hyvä) ja *genos* (suku). Rotuhygienian sana on lähes identtinen eugeniikan kanssa. Rotuhygienian käsitetään usein osaksi rotubiologiaa, joka tutkii ihmiskunnan elämisen edellytyksiä. Rotuhygienian keskityi pyrkimyksiin estää huonon perimän vaikutukset.

Eugeeniset eli rotuhygieeniset toimenpiteet jaetaan kahdenlaisiin toimenpiteisiin. Positiivinen eugeniikka eli rotuhygienian: pyrkimys saada perimältään tai sosiaalialemaltaan ”paremmat” ihmiset hankkimaan lapsia erilaisin kannustimin, kuten äidinpalkkioin tai verohuojennuksin

ja järjestämällä avioliittoneuvontaa. Negatiivinen eugeniikka eli rotuhygienian: tavoite estää geneettisesti ”huonompien” yksilöiden liiallinen lisääntyminen. Keinoja tässä olivat eristäminen, avioliittokiellot, sterilisaatiolait ja jopa tuhoaminen, kuten Kolmannen valtakunnan historia osoittaa.

Suomessa samoin kuin kaikissa Pohjoismaissa otettiin käyttöön niin positiivisen rotuhygienian kuin negatiivisen rotuhygienian keinot, sterilisaatiolait. Esimerkkejä molempien keinojen käytöstä löytyy Yhdysvalloista 1900-luvun alusta ja Saksasta 1930-luvulta. Sitä vastoin Englannissa keskityttiin valistus- ja neuvontatyöhön, eikä sterilisaatiolaki saanut parlamentin hyväksymistä 1930-luvulla.

Suomessa positiivisiin toimenpiteisiin kuului erityisesti suomenruotsalaisen väestön keskuudessa tehty valistustyö ja Samfundet Folkhälsan i Finland -järjestön äidinpalkinto-ohjelma 1920-luvulla. Tavoitteena oli suomenruotsalaisen väestönosan tulevaisuuden turvaaminen. Saadakseen palkinnon, perheen molempien vanhempien tuli kuulua suomenruotsalaiseen ”heimoon” ja heillä tuli olla neljä elinvoimaista henkisesti ja ruumiillisesti tervettä, hyvin hoidettua 4–17-vuotiaasta lasta. Helsingin yliopiston perinnöllisyystieteen henkilökohtaisella professori Harry Federleyllä (1879–1951) oli tässä samoin kuin sterilisaatiolakien valmistelussa merkittävä rooli.¹ Suomessa 1950-luvulla aloitettu perinnöllisyysneuvonta ja avioliittoneuvonta voidaan laskea positiiviseen rotuhygieniaan.

Sterilisaatiolait säädettiin kaikissa Pohjoismaissa 1930-luvun puoliväliin mennessä: Tanskassa 1929, Norjassa 1934, Suomessa 1934 sekä

1 Harry Federley, Belöningar för berömlig modersgärning. *Barn och Ungdom* 1926.

Ruotsissa 1935 ja tiukennettuna 1941. Lakeja suunniteltiin jo 1920-luvulla, ja niitä sovellettiin mm. rikollisiin, vähä- eli vajaamielisiin ja jopa koulukotikasvatteihin.

Saksassa laki pakollisesta sterilisaatiosta laadittiin vuonna 1933. Pohjoismaissa rotuhygieniä pidettiin sosiaalisena reformiohjelmana. Harry Federley seurasi ahkerasti ulkomaista kehitystä osallistamalla kansainvälisiin kongresseihin ja pyrki vaikuttamaan sterilisaatiolle suopeiden mielipiteiden syntyyn. Federley osallistui aktiivisesti vuonna 1926 asetetun sterilisaatiolakia valmistele- van komitean työhön. Mietinnön perusteluosassa on laaja katsaus eri maiden rotuhygieenisiin toimenpiteisiin.² Sterilisaatiolaki hyväksyttiin eduskunnassa vuonna 1934 vain vähäisellä vastustuksella (144 puolesta, 14 vastaan, tyhjää 6, poissa 35). Tämän taustalla on luottamus asiantuntijoihin ja tieteellisiin tutkimustuloksiin, esimerkiksi älykkyystesteihin ja kaksostutkimuksiin. Sterilisaatio voitiin panna toimeen eugeenisin, sosiaalisin tai lääketieteellisin perustein.³

Taloudellisessa ahdingossa kunnat olivat myös valmiita tekemään ehdotuksia, esimerkiksi kunnalliskotien asukkaista. Vuosina 1935–70 Suomessa steriloiittiin 7 530 ihmistä rotuhygieenisin perustein. Valtaosa steriloiduista oli naisia, joista osalla oli aviottomia lapsia. Useat kunnat pelkäsivät taloudellista räsitusta ja köyhäinhuoltoviranomaisten esittävät aviottomia äitejä sterilisoitaviksi viitaten näiden holtittomaan moraaliin. Ruotsissa steriloiittiin 62 888 ihmistä vuosina 1935–75, joista 58 486 oli naisia. Vielä toisen maailmansodan jälkeen rotuhygieeninen ajattelu eli syvällä. Esimerkiksi Suomen vuoden 1950 aborttilaki salli rotu-

2 Komiteamietintö N:o 5, 1925.

3 Lain mukaan ”Tylsämielinen (idiootti), vähämielinen (imbesilli) ja mielisairas voidaan määrätä tehtäväksi suvun jatkamiseen kykenemättömäksi, jos on syytä varoa, että sellainen vajaakelpoisuus periytyisi hänen jälkeläisiinsä, tai jos on todennäköistä, että hänen lapsensa jäisivät hänen tällaisen vajaakelpoisuutensa takia huolto- vailla”. Sterilisoimislaki 13.6.1935, no 227. Asetuksella täsmennettiin, että alain piiriin kuuluivat alle 14-vuotiaan älykkyystasolla olevat vajaälyiset sekä skitsofreniaa, maanis-depressiivisiä tai muuta periytyväksi todettua mielitautia jatkuvasti tai ajoittain sairastavat henkilöt. Säädos koski myös sukupuolirikollisia ja ”luonnottomasta sukuvietistä” kärsiviä. Sterilisoimisasetus 13.6.1935 No 228§.

hygieeniset abortit. Vuonna 1969 rotuhygieenisin syin tehdyistä sterilisaatioista luovuttiin.⁴ Maailmanlaajuisesti eugeniikalla tai rotuhygieenisellä ajattelutavalla ja toimenpiteillä on monta juurta, joita analysoidaan seuraavassa.

Eugeniikan syntyyn vaikuttaneita tekijöitä

Francis Galton (1812–1911) julkaisi eugeniikkaan liittyvät ideansa *Macmillan Magazinessa* vuonna 1865, myöhemmin teoksessa *Hereditary Genius* (1869). Hän eli keskellä teollista vallankumousta, joka oli osoittanut ihmisen ylivoiman luontoon nähden. Tieteellinen genetiikka oli tuntematonta. Gregor Mendelin kirjoituksia ei juurikaan arvostettu, vaikka monelle oli selvää, että huolellisella kasvien ja eläinten valikoinnilla voitiin jalostaa kasveja ja eläimiä. Galton esitti kysymyksen, eikö samalla tavalla voitaisi jalostaa myös ihmisiä. Hän oli kiinnostunut perinnöllisestä neroudesta ja ihmisten synnynnäisistä kyvyistä.

Galton teki tutkimuksia biografisesta kokoelmasta *Dictionary of Men of the Time*. Hän toimi tietoja englantilaisten johtosukujen, juristien, armeijan, hallituksen, taiteilijoiden ja papiston jälkeläisistä ja tavoitteena oli todistaa, että poikkeukselliset kyvyt kulkevat polvesta polveen. Hän ei voinut kieltää ympäristön vaikutusta, mutta hän vakuuttui siitä, että perimällä on ympäristöä suurempi vaikutus. Galton tuli johtopäätökseen,

4 Gunnar Broberg & Mattias Tydén, *Eugenics in Sweden. Efficient Care. Eugenics and the the Welfare State. Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland*, toim. Gunnar Broberg & Nils Roll-Hansen, East Lansing: Michigan University Press, 77–149; Minna Harjula, *Terveuden jäljillä. Suomalainen terveystaloudellinen politiikka 1900-luvulla*. Tampere University Press, Tampere 2006, 40–54; Marjatta Hietala, *Eugenics and Reform of the Marriage Law in Finland*. Teoksessa Kari Melby & Anu Pylkkänen & Bente Rosenbeck & Christina Carlsson Wetterberg (toim.): *The Nordic Model of Marriage and the Welfare State*. Copenhagen: Nordic Council on Ministers, 2000, 159–182; Marjatta Hietala, *From Race Hygiene to Sterilization. The Eugenics Movement in Finland*. Teoksessa Gunnar Broberg & Nils Roll-Hansen (toim.): *Eugenics and the the Welfare State. Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland*. East Lansing: Michigan University Press, 1996, 195–258; Mattila, Markku, *Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*, Bibliotheka historica 44, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 1999.

että kyseisistä perheistä syntyi lahjakkaita jälkeläisiä ja että fyysiset piirteet periytyivät samalla tavalla kuin kyvyt ja luonteenpiirteet. Oikean aviopuolison valinta oli askel eteenpäin, sillä avioliittojen kautta voitiin saada aikaan lahjakas ihmisrotu.⁵ Tilastojen pohjalta Galton osoitti, että kykyjen jakautuminen noudatti normaalijakautumaa, jonka toiseen päähän sijoittuivat nerot, toiseen vähälahjaiset.⁶

Charles Darwinin teoksista saatiin vahvistusta luonnonolosuhteiden vaikutukselle. Yksilöiden ja lajien välinen kilpailu olivat perusta ”luonnolliselle valinnalle” vahvimman, sopivimman henkiinjäämiselle olemassaolon taistelussa. Tällä todistettiin eläinlajien evoluutio.

Sosiaalidarvinismi ulotti tarkastelunsa kansoihin ja sen vaikutuksesta vahvistui käsitys siitä, että oli olemassa eri kehitysasteella olevia kansoja (barbaarikansoja ja kulttuurikansoja). Valtioiden synty selitettiin siten, että vahvempi valloittajaheimo alisti heikomman. Vertailu ulotettiin myös maan sisälle. Kaupungistuminen aiheutti kasautuvia ongelmia. Tilastolliset tutkimukset, kuten Charles Boothin tutkimus, osoittivat, että 1800-luvun lopulla arviolta 30,7 % Lontoon asukkaista eli köyhyysrajan alapuolella. Pelättiin degeneraatiota. Sosiaalidarvinismi oli löytänyt ensimmäiset tulkitsijansa, kun yhteiskunnan lieveilmiöiden – rikollisuuden, alkoholismien ja prostituution – havaittiin voimistuneen kaupungistuvassa yhteiskunnassa.

Monien eugeniikkaa kannattavien mielestä tervein kansanainas löytyi maaseudulta. Tätä korostettiin sekä Ruotsin valtion rotubiologiassa instituutissa Uppsalassa (perustettu 1921)⁷ että kansallissosialistisessa propagandassa, jossa talonpoikaa kuvattiin pohjoismaisen rodun elämänlähteenä.⁸

5 Francis Galton, *Hereditary Genius, An Inquiry into its Laws and Consequences*, *Macmillan Magazine* 1869, 1–2, 37–38.

6 Galton, 316–335; Marjatta Hietala, *Rotuhygieniä. Mongoleja vai germaaneja – rotuteorioiden suomalaiset*, toim. Aira Kemiläinen – Marjatta Hietala – Pekka Suvanto, Historiallinen Arkisto 86, Helsinki 1985, 120–121.

7 Herman Lundborg, *Det svenska institutet för rasbiologi*, Stockholm 1922.

8 Marjatta Hietala, *Tutkijat ja Saksan suunta, Tutkijat ja sota. Suomalaisen tutkijoiden kontakteja ja kohtaloita*

Luokittelu ja mittaaminen

Degeneroitumisteoriasta syntyi jo valistuksen aikana. Monilla oli ennakkoluuloja afrikkalaisia kohtaan. Esimerkiksi Georges Louis de Buffon (1707–88) katsoi, että afrikkalaiset ja lappalaiset ovat rappeutuneita ihmislajeja. Rotuja luokiteltiin niiden kauneuden mukaan. Toiseuden toteaminen tapahtui jo löytöretkien ja kolonialismin edetessä. Löytöretkien aikana luomiskertomusta oli tarkistettava, kun löytyi uusia ennennäkemättömiä ihmisryhmiä ja eurooppalaisille tuli ylivertauuden tunne

Ranskalaisen kreivin Arthur de Gobineau mukaan (1816–82) väestö voitiin jakaa mustiin, keltaisiin ja valkoisiin rotuihin, joista arjalainen rotu oli ylinnä ja musta rotu vähäarvoisin. Fyysinen antropologia korosti mittaamisen tärkeyttä. Käytettyjä rotupiirteiden luokitteluperusteita olivat muun muassa ihonväri, silmien väri, tukan väri, pääkopan ja kasvojen suuruus- ja muoto-suhteet sekä pään ja kasvojen pehmeiden osien muoto. Kalloindeksiin (kallon korkeus ja pituus) perusteella ihmiset jaettiin lyhytkalloisiin ja pitkäkalloisiin. Frenologia oli tieteenala, jossa päätelmiä tehtiin kallonmuodon perusteella. Useissa luokituksissa suomalaiset luokiteltiin kalloindeksiin perusteella mongoliseen rotuun, jota pidettiin alempiarvoisena. Pisimmälle menttiin kun yhdistettiin kallonmuoto ja älykkyyden (lyhytkalloiset tyhmiä, pitkäkalloiset viisaita).⁹ Suomalaiset halusivat torjua väitteitä suomalaisten mongolisuudesta ja rumuudesta järjestämällä muun muassa kauneuskilpailuja, tarkoituksena ”kansallisten kauneusmuotojen määrääminen”. Ensimmäiset kauneuskilpailut järjestettiin vuonna 1919 valokuvien perusteella.¹⁰

toisen maailmansodan aikana, toim. Marjatta Hietala, Historiallinen Arkisto 121, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2006, 103–114.

9 1920-luvulla suomalaisiin, jotka luokiteltiin itäbalttilaiseen rotuun kuuluvaksi, soveltuivat seuraavat piirteet: vaalea karkea tukka, vaaleat silmät, leveä vartalo, lyhyet jalat, leveät ja luisevat kasvat, ulkonevat poskipäät, matala nenänjuuri, neliskulmainen leuka. Aira Kemiläinen, *Suomalaiset, Outo Pohjolan kansa. Rotuteoriasta ja kansallinen identiteetti*, Historiallisia tutkimuksia 177, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1993, 236–237.

10 Marjatta Hietala, *Suomalaisen naistyyppien etsiminen. Mongoleja vai germaaneja – rotuteorioiden suomalaiset*,

Eugeniikan taustalla on nähtävissä myös vahva positivistinen traditio siitä, että moni ilmiö oli mitattavissa. Uskottiin, että kansan voima oli sen fyysisessä kunnossa. Ihmisellä oli arvonsa ja mittansa sen mukaan, miten hyvä työntekijä hän oli. 1800-luvulla sekä Saksassa että Englannissa talous- ja väestöpolitiikka tarvitsi päätöksenteon tueksi tietoa iän, ravinnon, ammatin ja ruumiillisen kasvatuksen vaikutuksista. 1800-luvulla huomattiin myös koulutuksen merkitys ja paino sekä alettiin kiinnittää huomiota henkisen pääoman karttumiseen.

Laajemmin mittaukset käynnistyivät asekuuntoisten miesten värväyksissä ensimmäisen maailmansodan aikana Englannissa ja Yhdysvalloissa. Vuonna 1906 olivat englantilaiset joutuneet sen tosiseikan eteen, että he olivat fyysisesti heikkoja ja siksi hävisivät buurisodan. Tämä käynnisti keskustelun siitä, miten asia voitaisiin korjata. Vuonna 1906 säädetty laki (*Education Act, Provision of Meals*) salli paikallisten viranomaisten tarjota koululapsille ilmaista ruokaa.

1910-luvulla tilastotieteilijä Karl Pearson (1837–1956) asetti tieteensä palvelemaan eugeniikkaa. Hän pyrki todistamaan mittauksin henkisten ominaisuuksien periytymisen sekä oli kiinnostunut henkisen ja ruumiillisen kehityksen välisistä yhteyksistä. Tärkeä askel oli tilastollisen ja biologisen *Biometrika*-lehden perustaminen, jonka tarkoituksena oli soveltaa tilastollisia metodeja biologiaan. Lehdessä käsiteltiin paljon esimendelististä perinnöllisyyttä, esimerkiksi matemaattisten kykyjen perinnöllisyyttä sekä älykkyyden, pään koon ja muodon sekä muiden fyysisten ja henkisten ominaisuuksien välistä suhdetta.¹¹ Antropometrisin mittauksin, kuten esimerkiksi ihmisten keskipituutta ja -painoa mittaamalla, arveltiin voitavan määrittellä ihanneihmistyyppi ja määrittellä sopuisuutuisen keskivertoihmisen ominaisuudet. Huomio kiinnittyi rodun ja sosiaalisen ympäristön, rodun ja talouden välisiin suhteisiin sekä siihen,

mikä oli ruumiin kunnon, ravinnon ja terveydentilan välinen yhteys.

Rotuhygieeniset seurat ja laitokset

Saksaan perustettiin rotuhygienian seura vuonna 1905 (Internationale Gesellschaft für Rassenhygiene) tehtävänä rodun tutkimuksen kehitysedellytysten selvittäminen ja erityisesti degeneraatioon johtavien sairauksien tutkiminen. Tutkittavia ilmiöitä olivat rikollisuus, alkoholismi, sokeus, kuuromykyys, epilepsia ja erilaiset mielisairaudet.¹²

Englantiin perustettiin Eugenics Education Society (myöhemmin Eugenics Society) vuonna 1907, joka otti käyttöön positiivisen hygienian keinot. Yhdistyksen tavoitteiksi määriteltiin eugeniikan opetuksen edistäminen kouluissa ja kodeissa. Tärkeätä oli myös muokata mielipiteitä suopeiksi eugeniikan periaatteille. Perinnöllisiksi luultujen sairauksien vaikutusta pyrittiin eliminoimaan antamalla riittävästi valistusta vanhemmille.¹³ Vuonna 1912 pidettiin Lontoossa ensimmäinen eugeniikan konferenssi, johon osallistui tutkijoita luonnontieteilijöistä yhteiskunnan tutkijoihin, antropologeja ja lääkäreitä. Tämän kongressin saaman julkisuuden kautta levisivät eugeniikan ideat ympäri maailmaa. Kaikkia osallistujia yhdisti pelko tulevasta.

Vuonna 1927 perustettiin Berliiniin antropologian, perinnöllisyystieteen ja eugeniikan tutkimuslaitos (Kaiser Wilhelm Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik), jossa tutkittiin muun muassa alkoholismien periytävyyttä sekä rikollisuuden ja mielisairauksien geneettistä ja neurologista pohjaa. Tutkittavia ilmiöitä olivat myös sokeus, kuuromykyys ja epilepsia ja erilaiset mielisairaudet. Tällä tutkimuslaitoksella oli laaja kansainvälinen verkosto. Harry Federley verkottui tähän laitokseen samoin kuin johtaviin eugeniikan edustajiin.

Rotuhygienia nousi Suomessa otsikkoihin jatkosodan aikana. Suomeen suunniteltiin Niilo Pesosen (1902–93) aloitteesta monitieteisen

toim. Aira Kemiläinen – Marjatta Hietala – Pekka Suvanto, Historiallinen Arkisto 86, Helsinki 1985, 421–446.

11 Karl Pearson, On the Relationship of Intelligence on Size and Shape of head and to other Physical and Mental Characters, *Biometrika* 1906, 105–146.

12 Seura julkaisi lehteä *Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie* (vastaava toimittaja Alfred Ploetz).

13 Faith Schenck & A.S. Parkes, The Activities of the Eugenic Society, *The Eugenics Review* 60 (1968), 142–161.

rotubiologisen instituutin perustamista syksyllä 1942, tavoitteena suomalaisten ”rodullisen kokoonpanon selvittäminen”, tutkimusten toimittaminen ja aloitteiden teko niistä toimenpiteistä, joihin olisi ryhdyttävä kansassamme tavattavan elinkykyisemmän ja henkisesti terveemmän aineksen lisääntymisen edistämiseksi ja elinmahdollisuuksien parantamiseksi sekä toisaalta perinnöllisesti sairaan jälkikasvun estämiseksi.¹⁴ Rotubiologisen instituutin käytännöllisinä tehtävinä oli neuvonta, kasvatus- ja propagandatoiminta sekä opastus terveen avio puolison valinnassa. Instituutin suunniteltiin auttavan erikoisasiantuntijoiden kouluttamisessa ja opetuksen järjestämisessä rotuhygieniassa, perintöbiologiassa ja väestöpolitiikassa. Suunnitelmissa oli pitää myös asianmukaista kortistoa perinnöllisiä tauteja sairastavista (kaatumatautiset, mielisairaat, vaikeat rikolliset). Hakemuksessa viitattiin professori Yrjö Kajavan aloittamiin antropologisiin tutkimuksiin 1920- ja 1930-luvulla ja mallina toimivat myös ulkomaalaiset vastaavat laitokset: Francis Galtonin perustama rotubiologinen laitos Lontoossa, Upsalan rotubiologinen laitos ja Berliinin Kaiser Wilhelm Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenik. Pesosen hanke raukesi, kun Saksan sotaonni kääntyi.¹⁵

Älykkyystestit

Vuonna 1904 ranskalainen lääkäri Alfrid Binet sai tehtäväkseen kehittää objektiivisen mittavälineen, jolla erotellaan koulua käyvistä ne oppilaat, joilla on erityisiä oppimisvaikeuksia. Binet pyrki selvittämään, missä kaikissa suhteissa älykkäät ja tyhmät erosivat toisistaan. Tehtäviksi valittiin seuraavia: päässä laskeminen, reaktioaikakoheet ja moraaliset arvioinnit. Pohjana oli ajatus, että ihmiset voidaan erotella henkisten ominaisuuksien perusteella enemmän tai vähemmän jalostamiskelpoiseen materiaaliin. Vuosisatamme alussa laajamittainen testien

tuottaminen ja soveltaminen mm. koulun, tuotantoelämän ja armeijan tarpeisiin antoi varhaisille psykologisen tiedon käyttäjille tutkijan ja luokittelijan roolin.¹⁶

Binet-tyyppiset testit tulivat laajaan käyttöön Yhdysvalloissa. Testistön muokkasivat sikäläisiin oloihin soveltuviksi Terman (1916) sekä Terman ja Merrill. Monet koulukodin johtajat, kuten Suomessa Perttulan kasvatuskodin johtaja Reidar Hedman, uskoivat älykkyystestien kaikkivoipaisuuteen. Äly on kaiken henkisen elämän pohja, eikä sitä voida kohottaa esimerkiksi koulutuksen avulla. Hedman jakoi tässä 1910-luvulla vaikuttaneen isänsä Edwin Hedmanin mielipiteet.¹⁷

Degeneraation pelko herätti amerikkalaiset¹⁸

The American Eugenics Societyyn päämääriin kuului siirtolaisten määrällinen ja laadullinen rajoittaminen. Yhdysvaltalaisen eugeniikkaliikkeen johtoon kuului kansantaloustieteen, sosiologian ja lääketieteen edustajia. Järjestössä toimi 15 pysyvää komiteaa. Järjestön toiminnassa keskeistä oli tutkimus, kasvatus ja lainsäädännön muuttaminen. Järjestö taisteli siirtolaisuuden rajoittamisen lisäksi epäkelvojen henkilöiden eristämiseksi, sterilisaation aikaansaamiseksi ja avioliittolainsäädännön muuttamiseksi.

Biologi ja eläintieteilijä Charles Davenport (1866–1944) perusti 1910-luvulla Long Islandille Eugenics Record Officen keräämään perhehistorioita ympäri Yhdysvaltojen. Hän sai Carnegie-säätiöltä huomattavan summan rahaa hankkeelleen. Sukutauluissa seurattiin huonompilajhaisten sukujen tarinaa.

Ennen ensimmäistä maailmansotaa Yhdysvaltojen 11 osavaltiossa hyväksyttiin sterilisaatiolait ja vuoteen 1921 mennessä sterilisaatiolait oli hyväksytty 15 osavaltiossa. Yhdysvalloissa kiellettiin myös avioliitot rodullisesti alempiarvoisten

16 Daniel J. Kevles, *In the name of Eugenics. Genetics and the uses of Human Heredity*, Penguin books 1985, 92–95.

17 Rainer Hedman, Yhteiskunta ja vajaanälyiset, *Sielun-terveysseuran aikakauslehti*, N:o 1–2, 1933; Vajaaälyisyys sosiaalisena kysymyksenä, *Huoltaja* N:o 10, 1931, s. 192–195.

18 Daniel J. Kevles, *In the name of Eugenics* 5, 41–56, 90–95.

14 Niilo Pesonen teki Suomalaiselle Tiedeakatemialle ehdotuksen rotubiologisen instituutin perustamisesta 3.11.1942, tavoitteena suomensukuisten kansojen rotuaineksien selvittely.

15 Hietala, *Tutkijat ja Saksan suunta*, 122–128.

kesken.

Yhdysvalloissa siirtolaisuutta rajoitettiin systemaattisesti. Siirtolaisten keskuudessa käynnistetyt älykkyysmittaukset osoittivat, että suurimmat älykkyysosamäärät tulivat englantilaisille, skotlantilaisille, hollantilaisille, saksalaisille, tanskalaisille, ruotsalaisille ja norjalaisille. Sitä vastoin suomalaiset luokiteltiin itäeurooppalaisiksi, joiden siirtolaisuutta pyrittiin rajoittamaan. Itä-Euroopasta tulleet siirtolaiset olivat testien mukaan biologisesti alempiarvoisia. Maahanmuuttolaki vuonna 1924 pysäytti siirtolaisuuden Itä-Euroopasta ja Välimeren maista lähes kokonaan.

Amerikkalainen psykologi Henry H. Goddard toi Binet–Simonin testin Yhdysvaltoihin vuonna 1908 ja ryhtyi testaamaan vähälahjaisten lasten älykkyyttä. Vuonna 1912 hän julkaisi kirjan *The Kallikak Family. A study in the Heredity of Feeble-mindedness*, jossa hän esitti sukupuun välityksellä, miten mielisairaus periytyy. Goddardin kauhukuva mielisairauksien ja epäsosiaalisen käyttäytymisen perinnöllisyydestä levisi laajalle.¹⁹ Tähän viitattiin myös Suomen sterilisaatiokomitean mietinnössä vuonna 1929.

Johtopäätöksiä

Tieteellinen maailma oli yhtenäisempi kuin olemme olettaneet. Tutkijat osallistuivat kongresseihin, joista tieto levisi nopeasti. He vaihtoivat eripainoksia, kuten tänään, ja maallikot

---

19 Kevles, 77–84; Charles Davenport, Report of Committee on Eugenics, *The American Breeders Magazine* 1 (1911) 126–129.

luottivat "tieteellisesti" perusteltuun tietoon, kun se vain tuli oikealta taholta. Usko professionaaliseen ja tutkittuun tietoon oli vankalla sijalla kaikkialla Euroopassa. Seuraukset olivat erilaiset riippuen aikalaisten kyvystä vaikuttaa lainsäädäntöön tai päätöksiin. 1910-luvun alusta biologit, geneetikot ja lääkärit olivat aktiivisia osallistumaan degeneraation uhasta käytyyn keskusteluun. Kehityksen, luonnonvalinnan ja perinnöllisyyden biologiset lait oli kehitettävä standardeiksi, joihin lainsäädäntö, sosio-ekonominen suunnittelu ja neuvontapalvelut voitaisiin perustaa.

Degeraatio koettiin suurena terveysuhkana. Eugeniikasta tuli osa sosiaalilääketiedettä ja hyvinvointia. Niin kutsuttu positiivinen eugeniikka, avioliittoneuvonta, suositukset lapsiluvuiksi tai äidinpalkinnot saivat vankan sijan matkalla kohti parempaa maailmaa. Geneetikot pystyivät hyödyntämään sosiaalisia ja demografisia arvo- ja hyötynäkökohtia.

Suomessakaan ei eri professionaalisten ryhmien ammattitietoa ja -pätevyyttä asetettu kyseenalaiseksi, olihan kyse lääkäreistä tai psykologeista. Tämä sekä kansainvälisten ja pohjoismaisten mallien seuraaminen selittänevät rotuhygieenisistä syistä suoritettujen sterilisaatioiden hyväksymisen.

Kirjoittaja on Tampereen yliopiston yleisen historian professori. Artikkelin perustuu Tieteen päivillä 8.1.2009 pidettyyn esitelmään.